

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

**Khr Kökündeki Anlam Kayması ve Bunun Kur'ân Meâllerine ve
Tefsirlerine Yansıması**

The Semantic Shift in the Root Qhr, and Its Reflection on the Mea-
ning and Commentary of the Holy Qur'ân

Yazar /Author

Nurdane Güler

Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi
Tefsir Anabilim Dalı, Kırıkkale/ TÜRKİYE

nurdaneguler@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2133-9252>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 24/10/2017

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 21/12/2018

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2018

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Temmuz-Aralık / July-December

Yıl/Year: 16 **Sayı/Issue:** 32 **Sayfa /Page:** 137-166

Atıf/Citation: Güler, Nurdane. "Khr Kökündeki Anlam Kayması ve Bunun Kur'ân Meâllerine ve Tefsirlerine Yansıması". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (Aralık 2018): 137-166.

• *Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.*

Khr Kökündeki Anlam Kayması ve Bunun Kur'ân Meâllerine ve Tefsirlerine Yansıması

Özet

Arapça'dan Türkçe'ye yapılan Kur'ân çevirilerinde birçok sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlardan biri Arapça kelimelerin Kur'ân'ın verdiği anlam çerçevesinde Türkçe'de anlam daralmasına uğramasıdır. Bu da Türkçe meâllerde sorunlar oluşturmuştur. "Khr" kökünde farklı bir durum söz konusudur. Kelime Türkçe'de anlam kaymasına maruz kalmıştır. Bu durumun Türkçe Kur'ân meâllerine ve tefsirlerine etkisi önem arzeder. Bu makalenin amacı "khr" kökünün Arapça kullanımından farklı olarak dilimizde yüklendiği anlamları ortaya koymak ve bu kullanımların Kur'ân meâllerine ve tefsirlerine etkisini saptamaktır. Çalışma önce Arapça ve Türkçe sözlükler, sonra sırasıyla Türkçe meâller, Arapça tefsirler, Türkçe telif tefsirler üzerinde gerçekleşmiştir. Ayrıca Türkçe es-mâü'l-hüsna kitaplarında "Kahhâr" ism-i celili üzerinde kelimenin anlam kaymasının etkilerini gösteren örneklemeler de çalışmaya ilave edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kelimedede Anlam Kayması, Khr Kökü, Kahhâr, Kâhir.

The Semantic Shift in the Root Qhr, and Its Reflection on the Meaning and Commentary of the Holy Qur'ân

Abstract:

The translation of the Qur'ân into Turkish raises several problems. One of these problems is the semantic restriction of Arabic words when they are subjected to translation into Turkish. Another equally, or more, important problem is a possible semantic shift, which we witness in the root "qhr". This word undergoes a semantic shift in Turkish language. The impact of this semantic shift on Turkish meaning and commentary of the Qur'ân is signifi-

cant. The purpose of this study is to reveal the meanings of the root “qhr” in Turkish language which is different from its usage in Arabic language, and to analyze the impact of its usage in the meaning and in the tafsir of the Qur’ân. This study has reviewed Turkish meanings of Qur’ân, Arabic interpretations and Turkish copyright interpretations respectively. Besides, we have added examples showing the effects of the meaning's shift of the name "Qahhâr" of Allah appearing in Turkish books of al-asmâ’ al-ḥusnâ.

Keywords: Commentary of Qur’ân, semantic shift, qhr root, Qahhâr, qâhir.

GİRİŞ

Bir dilin diğer bir dile aktarımında pek çok güçlük söz konusudur. Kur’ân çevirilerinde bu güçlükler ek olarak başka bir durum daha söz konusudur. Şöyle ki: Kur’ân, pek çok kelimeye lügat anlamlarının dışında yeni anlamlar yüklemiştir. Din dilinde terimleşen bu anlamlar, çevirilerde kelimenin diğer anlamlarının önüne geçmiştir. Oysa ki Kur’ân, aynı kelimeleri lügat anlamlarıyla da farklı ayetlerde kullanmaktadır. Arapça’dan Türkçe’ye yapılan Kur’ân çevirilerinde bazı kelimelerin bu nedenle anlam daralmasına uğradığı bilinmektedir.¹ Fakat “khr” kökünde farklı bir durum söz konusudur. Bu kelime Türkçe’de, Arapça’da olduğundan farklı anlamlar ifade etmektedir ve anlam daralmasına değil anlam artışına ve değişimine uğramıştır. Makalenin amacı “khr” kökünün Arapça kullanımından farklı olarak dilimizde yüklendiği anlamları ortaya koyarak, bu kullanımların Kur’ân meâllerine ve tefsirlerine etkisini

¹ Arapça’da yer alan çok anlamlı kelimelerin Türkçe’ye aktarımında Kur’ân’ın bu kelimelere yüklediği terimsel anlamın öncelenmesi kelimelerin anlam daralmasına uğramasında çok etkili olmuştur. Örneğin “fitne” ve “secde” kelimeleri böyledir. “Fitne” kelimesinin Arapça sözlüklerde yer alan çok sayıdaki anlamlarından sadece biri Türkçe’de kabul görmüş ve bu anlam çerçevesinde yapılan çevirilerde ciddi yanlışlar oluşmuştur. Emrullah İşler gerek “fitne” ve gerek “secde” kelimeleri üzerinde durumu apaçık gözler önüne sermiştir. Bk.: Emrullah İşler, “Fitne Katilden Beter mi?”, *İslâmiyât* 2/2 (Nisan – Haziran 1999): 137- 153; Emrullah İşler, “Secde” Kelimesi ve Türkçe’ye Çeviri Sorunu”, *İslâmiyât* 1/3 (1998): 105 – 115.

saptamaktır. Kelimedeki anlam artışı ve değişimi “anlam kayması” olarak tabir edilmiştir. Çalışma dört başlıkta gerçekleşecektir. Öncelikle kelimenin Arapça ve Türkçe anlamlarını sözlükler yardımıyla belirlenir. Sonra kelimenin Kur'an'da kullanımları gözden geçirilip bu kullanımların meâlleri karşılaştırılır. Karşılaştırmada Türkçemizde sayıları yüzü aşan Kuran meâllerinin² hepsini kullanmak mümkün olmadığından belirlediğimiz 17'si ile yetinilmiştir.³ Daha sonra kelimenin çeşitli kullanımlarının klasik ve modern dönem Arapça tefsirlerde ve Türkçe telif tefsirlerde anlamları üzerinde durulur. Son olarak -“khr” kelimesi Kur'an-ı Kerim'de genellikle Allah'ın isimlerinden olan “kahnâr” ve “kâhir” formunda yer aldığından- esmâü'l-hüsnâ kitaplarında bu isimlere verilen anlamlardan örneklemeler çalışmaya ilave edilmiştir.

1. KHR KELİMESİNİN SÖZLÜK ANLAMLARI

1.1. Kelimenin Arapça Sözlüklerde Anlamları

Kelimenin Arapça sözlüklerde anlamlarını belirleyebilmek için üç klasik ve üç modern dönem sözlüğe müracat edeceğiz. Böylece kelimenin anlamlarını belirlerken bir yandan da eski ve yeni

² Fethi Ahmet Polat, “Tefsirin Güncel Sorunları ve Örnek Türkçe Meâller”, Tefsir Ed. M. Akif Koç (Ankara: Grafiker Yayınları, 2014), 1: 254.

³ Kullanılacak meâller: Abdülbaki Gölpınarlı, *Kur'an-ı Kerim ve Meâli* (İstanbul: Elif Kitapevi, 2007); Abdullah Parhyan, *Kur'an-ı Kerim ve Özlü Tefsir* (Konya: Konya Kitapçılık, 2014); Ahmet Tekin, *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru* (İstanbul: Kelam Yayınları, 2006); Ali Bulaç, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2015); Ali Fikri Yavuz, *Kur'an-ı Kerim ve Meâli Alisi* (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1979); Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meâli* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007); Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı* (Ankara: DİB. Yayınları, 1985); Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: DİB. Yayınları, 2005); Ali Özek, v.dğr., *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli* (Ankara: DİB. Vakfı Yayınları, 2012); Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli*, haz. Kasım Yayla (İstanbul: Merve Yayınları, ts.); Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* (İstanbul: Milsan Basın Sanayi Anonim Şirketi Web Ofset Tesisleri, 1985); Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı (Meâl-Tefsir)* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1997); Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an Kelime Meâli* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2010); Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meâli* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015); Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur'an* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015); Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli* (Ankara: Kılıç Kitapevi, ts.); Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meâli* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1994).

dönemde Arapça'da kelimenin anlamında herhangi bir değişiklik olup olmadığını tespit etmiş olacağız.

Râgıb el- İsfehânî (ö. 502/1109) Kur'ân lafızlarının anlamlarını içeren eseri *el-Müfredât fî garibi'l-Kur'ân*'da “khr” köküne “gâlip olma” ve “tezlil” anlamlarını vermiştir. Bu sözlükte “Hor hakir etme, zillate düşürme” anlamına gelen tezlilin gâlibiyet ile birlikte oluşu belirtilmiştir.”⁴ Yusuf Türker *Müfredât*'ı çevirip notlandırırken bu kelimeyle ilgili şunları yazar: “Hem gâlip, üstün gelme, cebir ve kuvvetle yenme, zor kullanarak, zorla boyun eğdirme ya da hâkim olma, hem de bunun yanında zelil, hor, hakir etme. Ayrıca bu ikisinden her biri ile ayrı ayrı da kullanılır.”⁵ İbn Manzûr (ö. 711/1311) ansiklopedik sözlüğü *Lisânü'l-Arab*'da “khr” kökünün anlamını “gâlip olma, üstünlük elde etme” olarak vermiştir. Başka bir anlam zikretmemiş, ancak bu gâlibiyetin kişinin rızasıyla kayıtlı olmadığına vurgu yapmıştır. Kelimenin meçhul kalıbı “yenilme” anlamına gelir. Araplar eti ateş sarıp suları aktığında da meçhul kalıbyla bu kelimeyi kullanırlar. Çünkü bu durum bir nevi etin ateşe yenilgisidir.⁶ Fîrûzâbâdî (ö. 817/1414) de kelimenin “gâlip olma” anlamını zikrederek, yanısıra “karşılık veremeyecek hale getirme” anlamını ilave etmiştir.⁷ “Karşılık veremeyecek hale getirme” anlamı “tezlil”in farklı bir ifadesidir. Bu durumda başvurduğumuz üç sözlük itibariyle kelimenin anlamlarını “mutlak gâlibiyet”, “icbar” ve “tezlil” olarak tespit edebiliriz.

Modern dönem Arapça sözlüklerden *el-Mu'cemu'l-Vasit*'de ve *el-Müncid*'de “gâlip gelme” kelimenin tek karşılığı olarak yer almıştır.⁸ Yine aynı dönemin sözlüklerinden *el-Mu'cemu'l-Arabiyyu'l-*

⁴ Râgıb el-İsfehânî, “khr”, *el-Müfredât*, thk. Muhammed Halil Aytânî (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 2010), 687.

⁵ Râgıb el-İsfehânî, “khr”, *Müfredât*, trc. Yusuf Türker (İstanbul: Pınar Yayınları, 2007), 1237.

⁶ İbn Manzûr, “khr”, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru lisanî'l-Arab, ts.), 3:180.

⁷ Fîrûzâbâdî, “khr”, *el-Kâmûsü'l-muḥîṭ* (Beyrut: Müessetü'r-risâle li't-tab'ati ve'n-neşri ve't-tevzî', 1426/2005), 1180.

⁸ Komisyon, “khr”, *Mu'cemu'l-vasit* (İstanbul: y.y. ts.); Luvîs Ma'lûf, *el-Müncid fî'l-luga ve'l-a'lâm* (Beyrut: Dâru'l-meşrik, 1986), 659.

Esâs'de kelimenin iki anlamı verilmiştir: “Gâlip olma” ve “icbâr etme.”⁹ Bu durumda kelimenin modern dönem sözlüklerde iki anlamı vardır. “Gâlip olma” ve “icbâr etme.”

Bu kelimedenden türetilmiş olan “kâhir” ve “kahnâr” Allah Teâlâ'nın Kur'ân'da geçen isimlerinden olup, birincisi normal, ikincisi mübalağa sigasında isim faildir. “Allah kâhiru'l-kahnârdır” yani gücü ve kudretiyle yaratıkları üzerinde gâliptir. İstesinler veya istemesinler onlar üzerinde dilediği gibi tasarruf eder. “Kahnâr bütün yaratıklar üzerinde gâlip olandır”.¹⁰

Açıklamalardan anlaşıldığı üzere “khr” kökü üzerinde klasik ve modern dönem Arapça sözlüklerde bir değişiklik söz konusu değildir. Kelimenin birincil anlamı “gâlip olma”dır. Klasik dönem sözlüklerde “icbar”a vurgu yapılmış, yanısıra “tezlîl” anlamı yer almıştır. Modern dönemde sadece “icbar” ikinci anlam olarak yer almıştır. Fakat bunu bir farklılık saymaya gerek yoktur. Çünkü “gâlip olma”nın doğal sonuçlarından biri de “tezlîl”dir. Bu durumda bahsi geçen tüm Arapça sözlüklerde yer alanları göz önünde bulundurarak kelimeye yapısında “tezlîl”i ve “icbar etmeyi” de barındıran mutlak bir gâlibiyet anlamını vermekte bir sakınca yoktur. “Kâhir” ve “kahnâr” “mutlak gâlip gelen” anlamında bu fiilden türetilmiş isimlerdir. Şimdi de kelimenin dilimizde kazandığı anlamları görebilmek için Türkçe sözlüklere göz atalım.

1.2. Kelimenin Türkçe Sözlüklerde Anlamları

Kelimedede anlam kaymasından bahsettiğimize göre Türkçe sözlüklere eski tarihli olanından yeni tarihli olanına doğru bakmak isabetli olacaktır. Böylece kelimenin anlam değişimlerini daha açık görebiliriz. Şemseddin Sâmî'nin (1854/1904) *Kâmûs-i Türki*'sinde Arapça sözlüklerde olduğu gibi kelimenin “gâlip geldi” anlamına yer verilmiştir:

⁹ Komisyon, “khr”, *el- Mu'cemu'l-Arabiyyu'l-esâsi* (b.y.: el-Munazzametü'l-Arabiyye li't-terbiyeti ve's-sekafeti ve'l-ulûm, ts.).

¹⁰ İbn Manzûr, “khr”, 3:180.

- 1) Zorlama, zorla bir iş yaptırma, cebr, icbar.
- 2) Gâlip olma, batırma, mahv etme, tedmîr ve tenkil.¹¹

Bu sözlükte kelimenin birincil anlamı cebr/zorlamadır. Daha önce ansiklopedik Arapça sözlük *Lisânu'l-Arab*'da geçen "gâlibiyetin kişinin rızasıyla kayıtlı olmadığı" vurgusu bu anlamı kabul edilebilir kılar. Kelimenin gerçek anlamı olan "Gâlip olma" ikinci sırada yer alıp, "mahv etme", "tedmîr" ve "tenkil" ile aynı kategoride yer almıştır. "Mahv etme", "tedmîr (yok etme)", "tenkil (cezalandırma)" birbirine yakın anlamlar içerir. Fakat Türkçemizde "gâlip olma" bu kelimelerle eş anlamlı değildir. Bu kelimelerin "gâlip olma" ile benzer anlamlı olarak yer alması son derece dikkat çekicidir. Bu durum gâlibiyetin "gâlip olarak yakıp yıkma" anlamında anlaşıldığını düşündürmektedir.

Ferit Devellioğlu'nun (1906/1985) Osmanlıca-Türkçe sözlüğünde "kahr"ın üç anlamı zikredilmiştir:¹²

- 1) Zorlama, zorla iş gördürme;
- 2) Üstün gelerek mahvetme, helak etme, batırma, ezme;
- 3) Çok kederlenme, çok üzüntü duyma.

Bu sözlükte yer alan birinci anlam üstte geçen Şemseddin Sâmi sözlüğü ile aynıdır. İkinci anlam olarak verilen "üstün gelme" ifadesi "gâlip olma"nin tam karşılığı olarak düşünülebilir. Fakat "üstün gelme" asıl değil, mahvetmeye ve helake götüren bir yoldur. Asıl olan "mahvetme ve helak" Arapça sözlüklerde kelimenin anlamları arasında yer almaz. Ayrıca üstteki sözlükte yer almayan "çok kederlenme, çok üzüntü duyma" anlamına yer verilmiştir ki bu anlam da Arapça sözlüklerde bulunmamaktadır.

İlhan Ayverdi'nin (1926/2009) *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*

¹¹ Şemseddin Sâmi, "kahr", *Kâmûs-ı Türki* (b.y.: y.y. 1317/1414), 1121.

¹² Ferit Devellioğlu, "kahr", *Osmanlıca-Türkçe Sözlük* (Ankara: y.y. 1962), 577-578.

lük'ünde kahr kelimesinin anlamları şöyledir: ¹³

- 1) İnsanın içine işleyen derin üzüntü ve keder
- 2) Gâlip olma, ezme, perişan etme, mahv ve helak etme.

Bu sözlükte kelimenin daha öncekilerde yer alan birinci anlamı “zorlama/cebr” yok olmuş, yerini Arapça sözlüklerde kelimenin anlamları arasında bulunmayan “üzüntü ve keder” almıştır. “Gâlip olma” Şemseddin Sâmî sözlüğünde olduğu gibi “helak etme/mahvetme” ile denk anlamı olarak yer almıştır.

Mehmet Doğan'ın *Büyük Türkçe Sözlük*'ünde kahr kelimesine şu anlamlar verilmiştir:¹⁴

- 1) Büyük üzüntü, derin acı, keder, elem.
- 2) Büyük eziyet, cefa, zulüm.

Bu sözlükte kelimenin gerçek anlamı olan “gâlip olma” hiç yer almamıştır.

Türk dil kurumunun sözlüğünde “kahr” kelimesinin iki anlamı kayıtlıdır. ¹⁵

- 1) Yok etme, ezme, perişan etme, mahvetme. (“Her zulmü, kahrı boğmağa bir parça kan yeter.” A. Gündüz)
- 2) Derin üzüntü veya acı, sıkıntı. (“Hayatını alnının teriy-le kazanan yirmi yıllık geçmişi yalnız kahırlarla dolu bir Türk köylüsü.” O. Veli Kanık)

Bu sözlükte de kelimenin gerçek anlamı olan “gâlip olma” yer almamıştır. Yerine kelimenin birincil anlamı “yok etme, ezme, perişan etme, mahvetme” olarak verilmiştir.

Eskisinden yenisine kelimenin son dönem Türkçe sözlüklerde

¹³ İlhan Ayverdi, “kahr”, *Misalli Büyük Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2006), 1515.

¹⁴ Mehmet Doğan, “kahr”, *Büyük Türkçe Sözlük* (b.y.: İz Yayıncılık, 1996), 582.

¹⁵ Türkçe Sözlük, “kahr” (b.y.: Türk Dil Kurumu, 1932), 1157.

yer alan anlamlarını göz önüne aldığımızda şöyle bir tablo ile karşılaşırız. Yeni Türkçe sözlüklerde kelimenin asıl anlamı olan “gâlip olma” yer almamıştır. Eski Türkçe sözlüklerde ise gâlibiyet ya “mahv/helak etme, vb.” ile eş anlamlı ya da “üstün gelerek mahvetme, helak etme” ifadesinde olduğu gibi mahva ve helake sebep olarak yer almıştır. Bu ifadelerden Türkçe sözlüklerde bu kelimenin karşılığı olan gâlibiyetin olumsuz bir anlam içerdiğini görebiliriz. Her gâlibiyet mahv/helaki ve benzerlerini getirmez. Gâlibiyetin çok olumlu güzel sonuçları olabileceği halde “mahv/helak etme, vb.” gâlibiyetin muhtemel tek sonucu görülmüş ve bu ifadeler kelimenin anlamdaşı olarak verilmiştir. Bu durum kelimedeki anlam kaymasının habercisi gibidir. Çünkü daha sonra hazırlanan Türkçe sözlüklerde “gâlip olma”nın yerini doğrudan “mahv/helak etme vb.” almıştır.

Bu durum için dil bilginlerinin çeşitli izahları olabilir. Fakat nasıl izah edilirse edilsin kelimenin Türkçemizde bir anlam kayması geçirdiği görülmektedir. Bizim için önemli olan bu kaymayı sözlükler yardımı ile tespit edip Türkçe meâl ve tefsirlere etkisini belirlemektir.

Kelimedeki anlam kaymasını böylece tesbit ettikten sonra, kelimenin Arapça sözlüklerde hiç yer almayan fakat Türkçemizde mevcut diğer anlamlarına biraz değinelim. Bunlardan biri “derinden üzülmek ve kederlenmek”tir. Buna “kendine dert etme” anlamını da ilave edebiliriz. Ayrıca kelimenin Türkçemizde bir beddua ifadesi olduğunu da vurgulamak gerekir. İşleri ters giden herkesin dilinde “Allah kahretsin” ifadesi bu tersliği vurgulamak üzere yaygın olarak kullanılmaktadır. Oysaki Arapça’da “khr” kökü ile alakalı bir beddua söz konusu değildir. Mehmet Ali Ağakay’ın (ö. 1965) Türkçe sözlüğünde “kahr” bedduayı da içeren dört anlamıyla yer alır. 1-Ezmek, perişan etmek; 2-Çok üzme; 3-Kendine dert etmek, çok

üzülmek; 4-Beddua etmek.¹⁶

Bu kelimeden türetilmiş olan “kâhir” ve “kahnâr”ın Allah Teâlâ'nın Kur'ân'da geçen isimlerinden olup, birincisinin normal ikincisinin mübalağa isim fail olduğunu belirtmiştik. “Kâhir” ismine Türkçe sözlüklerde verilen anlamları şöyle derleyebiliriz: 1-Kahreden¹⁷, zorla cebr ile mahveden,¹⁸ pek üstün, ezici,¹⁹ 2-Üstün gelen, gâlip,²⁰ 3-def ve izâle eden²¹; 4-Yok eden, ortadan kaldıran.²² “Kahnâr” ismi için ise Türkçe sözlüklerde “ziyadesiyle kahr ve tedmîr eden, batıran-mahv eden, kuvve-i kâhire sahibi²³; “çok kahreden- ezen-mahveden, kendisine karşı çıkanları, tanrılık iddiasında bulunanları yok eden-kahreden²⁴; “ziyadesiyle kahreden, kahredici, yok edici, batırıcı²⁵ “kahredici, kahreden²⁶, yok edici.”²⁷

Görüldüğü üzere genel olarak bu isimlere “cezalandırma, azab etme, yok etme” üzerinden anlam verilmiştir. Kelimenin Türkçe'de gâlibiyetin olumsuz sonuçları çerçevesinde anlam kaymasına uğradığı açıktır. Sözlüklerde bariz olarak görülen bu durumun Türkçe meâllere nasıl yansıdığını tesbit için kelimenin Kur'ân'da kullanımlarını belirleyip, bu kullanımların Türkçe meâllerine göz atmak gerekecektir.

2. KHR KELİMESİNİN KUR'ÂN'DA KULLANIMLARI VE TÜRKÇE MEÂLLERİ

“Khr” kökü fiil olarak Kur'ân'da sadece Duhâ sûresinin 9. Ayetinde yer alır. “Yetime sakın kahretme.” Burada kelimenin “tezlîl

¹⁶ Bk. Mehmet Ali Ağakay, “kahr”, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1959), 413.

¹⁷ Doğan, “kâhir”, 582.

¹⁸ Sâmî, “kâhir”, 1121; Devellioğlu, “kâhir”, 577.

¹⁹ Ayverdi, “kâhir”, 1515.; *TDK Türkçe Sözlük*, “kâhir”, 1157.; Ağakay, “kâhir”, 413.

²⁰ Devellioğlu, “kâhir”, 577. ; Doğan, “kâhir”, 582.

²¹ Sâmî, “kâhir”, 1121.

²² Devellioğlu, “kâhir”, 1121.

²³ Sâmî, “kahnâr”, 1121.

²⁴ Ayverdi, “kahnâr”, 1515.

²⁵ Devellioğlu, “kahnâr” 577.

²⁶ Doğan, “kahnâr”, 582.

²⁷ TDK, *Türkçe Sözlük*, “kahnâr”, 1157.

(hor ve hakir görme) anlamı geçerli olup, ayet “Yetimi sakın hor görme” manasına gelmektedir. Bu ayetin Türkçe meâlinde H. Basri Çantay ve Ali Bulaç “khr” kökünü aynen kullandıkları için bu ifade-den Türkçe olarak ne kastettiklerini anlayamıyoruz. Diğer meallerde kelimeye verilen anlamları şöyledir:

Diyanet İşleri Meâli (yeni), Diyanet Vakfı Meâli, Bayraktar Bayraklı, Süleyman Ateş, Mustafa İslamoğlu ve Elmalılı “ezme”,

Diyanet İşleri Meâli (eski) ve Mustafa Öztürk “kötü muamele etme”,

Muhammed Esed ve Abdullah Parlayan “haksızlık etme”,

Abdülbaki Gölpınarlı “horlama”,

Ali Bulaç “üzüp-kahretme”,

Yaşar Nuri Öztürk: “örseleme”,

Ali Fikri Yavuz: “zulüm etme”.

Kelimenin yukarıda tesbit edilen Türkçe anlamları genel olarak Arapça anlamları ile örtüşmektedir. Ali Bulaç “üzüp-kahretme” ifadesinde kelimenin Arapça karşılıkları arasında yer almayan “üzme” fiilini kullansa da ifadesini “kahretme” sözcüğü ile birlikte kullandığı için, Arapça’da olduğundan farklı bir anlamaya sebep olmaz.

Kelime Kur’ân’da bir kez de çoğul isim olarak Firavn ve taraftarlarını temsilen A’raf sûresi 127. ayette kullanılmıştır. “...Firavun, "Biz onların oğullarını öldüreceğiz, kadınlarını sağ bırakacağız. Biz onların üzerinde kahredicileriz?" dedi.” Bu ayette “khr” kökü “mutlak gâlip” anlamı etrafında şekillenir.

Türkçe meâllerde Hasan Basri Çantay, Elmalılı, Ali Fikri Yavuz, Ali Bulaç, Ahmet Tekin, Yaşar Nuri Öztürk “khr” kökünü aynen kullanmışlardır.

Diyanet İşleri Meâli (eskisi ve yenisi), Diyanet Vakfı Meâli, Muhammed Esed, Bayraktar Bayraklı, Abdullah Parlayan, Mustafa İslamoğlu, Süleyman Ateş, Abdülbaki Gölpınarlı çok ufak farklarla

“ezici bir güce sahibiz” anlamını tercih etmişlerdir. Diğer meallerde de buna yakın ifadeler yer alır. Fakat Yaşar Nuri Öztürk'ün “Üstlerine sürekli kahır yağdıracağız.” ifadesinden her ne kadar aynen kullansa da “khr” köküne Arapça'da olduğundan farklı bir anlam (keder?) yüklediği anlaşılmaktadır.

“Khr” kökü Kur'an-ı Kerim'in altı âyetinde kahr, iki âyetinde ise kâhir olarak Allah'a nisbetle isim olarak kullanılmıştır. “Kahr” esmâ-i hüsnâ listesinin Tirmizî rivayetinde²⁸, “Kâhir” ise İbn Mâce rivayetinde²⁹ yer almıştır.

Allah'a nisbet edilen “Kahr” isimlerinin hepsi “Vâhid” isminden hemen sonra yer almıştır.³⁰ Bunların dördü şirk anlayışını eleştirip tevhid inancını pekiştiren bir bağlamda zikredilmiş,³¹ iki âyet de kıyametin kopmasını tasvir eden âyetler sırasında yer almıştır.³² Bunlardan sûre sıralamasında en önce yer alan Yûsuf 12/39'da “Vahidu'l- Kahr” ismi Kur'an meallerinde birbirine çok yakın ve Arapça anlamı ile uyumlu şu ifadelerle karşılık bulmuştur:

Ali Bulaç “Kahr (kahredici) olan bir tek Allah”,

Abdülbaki Gölpınarlı “bir ve her şeye üstün olan Allah”,

²⁸ Tirmizî, “Deavât”, 83.

²⁹ İbn Mâce, “Deavât”, 10.

³⁰ Muhammed Fuâd Abdü'l-Bâki, “khr”, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'an* (İstanbul: y.y. 1984).

³¹ “Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı ilahlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah mı?” Yûsuf 12/39; “De ki: “Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?” “Allah'tır” de. De ki, “O'nu bırakıp da kendilerine (bile) bir faydası ve zararı olmayan dostlar (mabutlar) mı edindiniz?” De ki, “Kör ile gören bir olur mu? Ya da karanlıklarla aydınlık bir olur mu? Yoksa Allah'a, O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma ile Allah'ın yaratması onlara göre birbirine mi benzedi?” De ki: “Her şeyin yaratıcısı Allah'tır. O, birdir, mutlak hâkimiyet sahibidir.” er-Ra'd 13/16; “(Ey Muhammed!) De ki: “Ben ancak bir uyarıcıyım. Her şey üzerinde mutlak otorite sahibi olan bir Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur.” Sâd 38/65; “Kafirler, kendilerine içlerinden bir uyarıcının gelmesine şaşkınlıkla ve şöyle dediler: “Bu yalancı bir sihirbazdır.” ez-Zümer 39/4.

³² “O gün yer, başka bir yere, gökler de başka göklere dönüştürülür ve insanlar bir ve kahhar (her şeyin üzerinde yegâne hâkim) olan Allah'ın huzuruna çıkarlar.” İbrâhîm 14/48; “O gün onlar ortaya çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz. Bugün mülk (hükümler) kimindir? Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah'ındır.” el-Mü'min 40/16.

Diyanet Vakfı Meâli “gücüne karşı durulmaz olan bir tek Allah”,

Diyanet İşleri Meâli (eski) “her şeyden üstün tek Allah”,

Diyanet İşleri Meâli (yeni) “mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah”,

Elmalılı “herşeye hâkim ve gâlip olan bir tek Allah”,

Hasan Basri Çantay “hepsine ve her şeye gâlip, kahrâr olan bir tek Allah”,

Muhammed Esed “bütün varlıklara egemen bir tek Allah”,

Mustafa İslamoğlu “bütün varlıklar üzerinde otorite olan biricik Allah”,

Süleyman Ateş “herşeyi (hükmü altında tutan) kahredici tek Allah”,

Salih Akdemir “bütün varlıklar üzerinde egemen”,

Mustafa Öztürk “mutlak hükümlanlık sahibi”.

En’âm sûresinin 6. ve 18. Ayetlerinde yer alan “Kâhir” ismi ise tabiat varlıkları içinde müstesna bir yer tutan insan türü üzerindeki ilâhî nimet, kudret ve tasarrufu ifade eden ayetler içinde zikredilir³³. En’âm 6/18’de “kâhir” ismine yine birbirine çok yakın ve Arapça anlamı ile uyumlu şu meâller verilmiştir:

Abdullah Parlayan “Yarattıkları üzerinde gerçek otorite sahibi”,

Abdülbaki Gölpınarlı “kulların üstünde tek tasarruf sahibi”,

Ali Bulaç “kulları üzerinde kahredici olan”,

Ahmet Tekin “kullarının üstünde her türlü kudret ve tasarrufa, otoriteye sahip”,

³³ Bekir Topaloğlu, “Kahrâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24:170.

Ali Fikri Yavuz “kullarının üstünde gâlip”,

Bayraktar Bayraklı “kullarının üzerine otorite sahibi”,

Diyanet İşleri Meâli (eski) “kullarının üstünde yegane tasarruf sahibi”,

Diyanet İşleri Meâli (yeni) “kullarının üstünde mutlak hâkimiyet sahibi”,

Diyanet Vakfı Meâli “kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahip”,

Elmalı “kullarının üstünde tam hâkim”,

Hasan Basri Çantay “kullarının üstünde (eşsiz) kahr (galebe ve tasarruf) sahibi”,

Muhammed Esed “yarattıkları üzerinde otorite sahibidir”,

Süleyman Ateş “kullarının üstünde tam hâkimdir (onları istediği gibi yönetir)”,

Mustafa İslamoğlu ve Salih Akdemir “kulları üzerinde mutlak otorite sahibi olan”,

Mustafa Öztürk “kulları üzerinde mutlak hüküm ve hükümlerlik sahibi”,

Yaşar Nuri Öztürk “hüküm ve egemenlik sahibi Kâhir”.

Netice itibariyle şunları söyleyebiliriz: Kur'an'da “khr” kökü Hz. Peygamber'e hitaben emir fiil olarak bir kez, insanlara nisbetle çoğul isim fail olarak da bir kez kullanılmış bu kullanımların ikisinin de Türkçe meâlleri Arapça aslına uygun verilmiştir. Kelime “kâhir” formunda iki kez, “kahhâr” formunda altı kez Allah'ın ismi olarak geçmiş, bu isimlere verilen meâller birbirine çok yakın ve Arapça kullanımına uygun olarak tercüme edilmiştir. Bu durumda “khr” kökünün Türkçe sözlüklere giren anlam kayması meâlleri etkilememiş görünmektedir. Yaşar Nuri Öztürk'ün A'raf sûresi 127. ayetin meâlindeki kullanımını ayetin öncesine verdiği anlamla ilişkili-

dir.³⁴

Kelimenin Türkçe tefsirlerde anlamlarını tespit etmeden önce erken ve modern dönem Arapça tefsirlerde anlamlarını tespit etmemiz gerekir. Çünkü kelime Arapça tefsirlerde anlam kaymasına uğramış olabilir. Şayet kelime ile ilgili klasik ve modern dönem Arapça tefsirler arasında da bir değişiklik yoksa, kelimedeki anlam kayması tamamen Türkçe'ye mahsus bir durumdur.

3. KHR KELİMESİNİN TEFSİRLERDE ANLAMLARI

3.1. Kelimenin Klasik Ve Modern Dönem Arapça Tefsirlerde Anlamları

Mushaf düzenine göre yazılan tefsirlerde bir kelimenin anlamlarını belirleyebilmek için sıralamada en önce yer alan sûrede ilgili ayete odaklanmalıyız. Çünkü genellikle tefsirlerde bir kelime ile ilgili açıklama ilk yer aldığı sûrenin ilgili ayeti içinde yapılmakta; diğer ayetlerde ise herhangi bir açıklamaya yer vermeksizin aynen kullanılmaktadır. Aynı durum “khr” kökü için de söz konusudur. Bu nedenle kelimenin anlamları için, diğer kullanımlarını da ihmal etmeden ilk geçtiği yer olan En'am sûresinin 18. ayetini esas alacağız. Elimizde mevcut en eski tefsirlerden olan Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767) bu ayetin tefsirinde “khr” köküne “üstün olmak” anlamını vermiştir.³⁵ Ünlü dilbilimci Ferrâ (ö. 207/822) En'am sûresinin 18. ayetinde geçen “kâhir” kelimesini “hâkimiyeti altına alan” olarak açıklamıştır.³⁶ Mâturîdî (ö. 333/944) ise açıklamasında “sultan (hükümran)” ve “azîz (güçlü)” ifadelerini kullanır.³⁷ Taberî (ö.

³⁴ Yaşar Nuri Öztürk Meâlinde A'raf 7/127'nin tam metni şöyledir: “Firavun kavminin kodamanları dediler ki: "Mûsa'yı ve toplumunu, yeryüzünü fesada verip seni ve ilahlarını terk etsinler diye mi bırakıyorsun?" Dedi ki Firavun: "Biz onların oğullarını öldürüp kadınlarını diri bırakacağız/kadınlarının rahimlerini yoklayıp çocuk alacağız/kadınlarına utanç duyulacak şeyler yapacağız. Üstlerine sürekli kahır yağdıracağız.”

³⁵ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmut Şehhâte (Beyrut: Dâru ihyâi't-turâs, 1423), 1: 553.

³⁶ Ferrâ, *Meâni'l-Kurân*, thk. Ahmed Yusuf en-Necâti ve diğerleri (Mısır: Dâru'l-Mısriyye li't-te'lif ve't-terceme, ts.), 1: 329.

³⁷ Mâturîdî, *Tefsîru'l-Mâturîdî/Te'vilâtu ehli's-sünne*, thk. Mecdi Bâsilum (Beyrut:

310/923) aynı kelimeye şöyle anlam vermiştir: “Zelil kılan, yaratıklarını kendisine kul edinen ve üzerlerinde sultanı olan.”³⁸ Taberî ayrıca A'râf 7/127'de “kâhirun” kelimesine gâlip olarak “herşeyin üzerine hükümran olma” anlamı vermiştir.³⁹ Fahreddîn er-Râzî (ö. 606/1210) “..... “O herşeyin üzerine kâhirdir.” ifadesi Allah Teâlâ'nın yüceliğini, gâlip oluşunu kudretini tasvir etmektedir.”⁴⁰ der. Beyzâvî (ö. 685/1286) ise “Kullarının üzerinde güçlüdür; gücünün ve yüceliğinin gâlibiyet ve kudretle tasviridir.”⁴¹ açıklamasını getirmiştir. Beyzâvî “kakhâr” ism-i celîli için şu açıklamayı not düşer: “başkasının denk olmayacağı ve karşı koyamayacağı gâlip.”⁴² İbn Kesîr (ö. 774/1373) de ayeti Allah Teâlâ'nın üstünlüğünü, kudretini ve gâlibiyetini tasvir eden ayet olarak nitelemiş “Kâhirdir yani onlara kul olarak baş eğdirmiştir.” demiştir.⁴³

Modern dönemin meşhur tefsirlerinden *Menâr*'da Reşit Rıza (1865-1935) “khr” köküne Rağîb el-İsfehânî'nin kelime için verdiği anlamı esas alarak “gâlip olma” anlamını tercih etmiştir.⁴⁴ İbn Âşûr (1879-1973) “kâhir” kelimesinin anlamını “gâlip olan”, “icbar eden” olarak verirken⁴⁵ Derveze (1888-1984) “kudret sahibi” ve “egemen” anlamlarını uygun görmüştür.⁴⁶ Seyyid Kutub (1906-1966) aynı kelime için “verdiği hükmü eleştirecek ve reddedecek yoktur.”⁴⁷ der.

Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye 2005), 4: 38.

³⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000), 10: 288.

³⁹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 13: 42.

⁴⁰ Fahruddîn er-Râzî, *Mefatihu'l-gayb/et-tefsîru'l-kebîr*, 3. Baskı (Beyrut: Dâru İhyâi't-turâs el-ilmî, 1420/2000), 12: 496.

⁴¹ Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl* (Beyrut: Dâru İhyâi't-turâs el-ilmî, 1418/1998), 2: 157.

⁴² Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 3: 164.

⁴³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-kur'âni'l-azîm*, thk. Muhammed Huseyn Şemsüddîn (Beyrut: Dâru kütübü'l-ilmîyye, 1419/1999), 3: 219.

⁴⁴ M. Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-menar* (Mısır: el- Hey'etü'l-Mısriyyetu'l-âmmeh, 1410/1990), 7: 281.

⁴⁵ Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tunusiyye lin-neşri ,1984), 7:164.

⁴⁶ Derveze, *et-Tefsîru'l-hadis* (Kahire: Dâru İhyâi'l-kütübi'l-ilmîyye, 1383/1963), 4: 71.

⁴⁷ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an* (Kahire: Dâru'l-ilm, 1986), 2: 1058.

Sâbûnî, İbn Kesir'den aldığı “bütün boyunlar onun önünde eğilmiş, zorbalar onun üstünlüğünü kabul ederek önünde zelil ve hakir olmuştur” açıklamasını tercih etmiştir.⁴⁸

Erken dönemden modern döneme kadar tüm tefsirlerde “khr” kökü “gâlip olma”, “hükümran olma”, “yüce olma”, “baş eğdirme” gibi ifadelerle karşılık bulmuştur. Zaten kelimenin Arapça lügatlarında yer alan anlamları da bunlardır. Kelime Arapça tefsirlerde başlangıçtan günümüze aynı anlamı muhafaza etmiştir. Bu durumda kelimenin tarihi süreçte anlam kaymasına uğramadığını görüyoruz. Anlam kaymasında Arapça tefsirlerin herhangi bir rolü bulunmamaktadır. Şimdi de Türkçe telif tefsirlerde duruma bakalım.

3.2. Kelimenin Türkçe Telif Tefsirlerde Anlamları

“Kâhir” isminin yer aldığı En'am sûresinin 6. Ayetine Mehmet Vehbi (1862-1949) Allah'ın kudretine vurgu yaparak “Fahr-i Râzi'nin beyanı veçhile Allah Teâlâ sıfât-ı kemâliyenin esası olan ilimle kudretini cemetmiştir. Zira “kâhir lafzıyla kudretini ve “hakîm” lafzıyla ilmini beyan etmiştir.” der.⁴⁹ Elmalılı (1873-1942) “Kısaca o kâdir Allah, kullarının üzerinde karşı konulamaz güç ve egemenlik sahibidir. Aşağıdan etki edilebilecek ve yenilmesi olası bir etkili değil, her şekilde üstün, hep gâlip, baskın ve egemen olan bir kâdirdir. Ne verdiği sıkıntıya karşı durabilir, ne verdiği iyiliğe karşı çıkabilir. Gerçek sıkıntı onun sıkıntısı gerçek iyilik onun iyiliğidir.” tefsirini yapar.⁵⁰ Ömer Nasûhi Bilmen (1882-1971) “(Ve o) Hâlikî azim (kullarının üzerinde mutasarrıfıdır.) o öyle gâlip, kâhir, zi'l-kudret bir hâliktir ki onu hiç birşey aciz bırakamaz. Bütün kulları onun kudreti altında zebûn, o kudrete münkâd bulunmaktadır.”⁵¹ sözleriyle Allah'ın gücüne vurguda bulunmuştur. Bayraktar

⁴⁸ Sâbûnî, *Saffetu't-Tefasir* (Kahire: Dâru's-Sâbûnî, 1997), 1: 383.

⁴⁹ Mehmet Vehbi Efendi, *Büyük Kur'an Tefsiri/Hülâsat'ül-beyan fi tefsir'il-Kur'an* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966), 3:1385.

⁵⁰ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015), 3: 535.

⁵¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 2: 865.

Bayraklı “kullarının üzerinde yegâne otorite sahibi”⁵² diyerek açıklama getirmiştir. Hüseyin Taşcı “gücüne karşı durulmaz; herşeyi kahreden”⁵³ derken Celal Yıldırım şöyle der: “O kulları üzerinde eşsiz üstünlüğe, sınırsız tasarrufa sahiptir; Yarattığını yüksek terbiyeyle yöneten, yönettiğini disipline eden, her şeyi hükümlanlığı altında tutup dilediği gibi hikmetle tasarruf eden yüce kuvvet ve kudret sahibi zat demektir. Bu bakımdan Allah'ın sıfatlarından biri sayılmıştır.”⁵⁴ Hakkı Yılmaz tefsirinde “kâhîr” kelimesini “yok edici” olarak anlamlandırmıştır.⁵⁵ Komisyonun kaleme aldığı diyanet tefsirinde “O kulları üzerinde tam bir hâkimiyete, karşı konulamaz bir kudrete sahiptir.” ifadesi ek bir açıklama olmaksızın yer alır. Süleyman Ateş'in ayete getirdiği yorum ise şöyledir: “18. ayet de Allah'ın kulları üzerinde mutlak kâhîr (kahreden, yok eden, mutlak hâkim, mutlak padişah) olduğunu vurguluyor.”⁵⁶ Ali Küçük ise “Kahreden O'dur, öldüren O'dur, hayat veren O'dur. Ne zararına karşı konabilir, ne de hayrı engellenebilir. Zarar O'nun zararıdır, hayır O'nun hayrıdır. Fayda veren de zarar veren de yalnız O'dur.”⁵⁷ açıklamasını yapmıştır.

Aynı müfessirler “Kahhâr” ism-i celili için ismin yer aldığı sûrelerin ilki olan Yusuf sûresinin 39. ayetinin tefsirinde şu ifadeleri kullanmışlardır: Mehmet Vehbi: “cümle âleme gâlip olup asla mağlup olmaz”⁵⁸, Elmalılı: “bütün diğer varlıkları egemenliğine baş eğdirip hepsinin yazgılarını kudret elinde tutan bir tanrı”;⁵⁹ Ö. Nasûhi Bilmen: “.....(kahhâr olan) her dilediğini yapmaya kadir, bütün ken-

⁵² Bayraktar Bayraklı, *Yeni bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2013), 6:267.

⁵³ Hüseyin Taşcı, *Kur'an-ı Kerim'in Rivayet ve Dirayet Tefsiri* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2015), 2: 595-596.

⁵⁴ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Anadolu Yayınları, İstanbul ts.), 4: 1860.

⁵⁵ Hakkı Yılmaz, *İşte Kur'an* (İstanbul İşaret Yayınları, 2008), 5: 336

⁵⁶ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989), 3: 124.

⁵⁷ Ali Küçük, *Besâiru'l-Kur'an* (Konya: Adım Matbaacılık, 2013), 3-4: 382.

⁵⁸ Mehmet Vehbi, *Tefsir*, 5-6: 2506.

⁵⁹ Elmalılı, *Tefsir*, 5: 304.

disine muhalif olanları kahr ve tedmire muktedir olan (Allah)⁶⁰; Bayraktar Bayraklı “Gücüne karşı durulmaz tek Allah⁶¹; Hüseyin Taşcı: “Gücüne karşı durulmaz olan tek Allah; her şeyi kahreden tek bir ilah”⁶² Celal Yıldırım: “...kakhâr olan Allah; gücü ve kudreti her şeye yeten saltanatıyla kâinatı tasarrufu altına alan”⁶³; Hakkı Yılmaz “her şeye hâkim ve gâlip”⁶⁴; Diyanet tefsiri “mutlak hâkimi-yet sahibi” Süleyman Ateş: “herşeyi kahredici (herşeye hâkim)”⁶⁵ Ali Küçük: “mutlak güç kuvvet sahibi olan, kendisini reddeden düşmanlarını kahretme, onlardan intikam alma kudretine sahip olan, göklere ve yere egemen olan”⁶⁶.

Görüldüğü üzere Türkçe telif tefsirlerde “kâhir” ve “kakhâr” isimleri çerçevesinde Allah’ın gücüne, saltanatına ve kudretine vurgu vardır. Kelimenin “gâlibiyet” anlamından ziyade gâlibiyeti ortaya çıkaran güce vurgu yapılmıştır. Ö. N. Bilmen “muhalif olanları kahre muktedirdir” derken “kahr” kelimesini “helak” anlamında “tedmîr” ile eşanlamlı kullanmıştır. H. Taşcı da “kahr” kelimesini “helak” anlamında kullanmıştır. Süleyman Ateş kâhir ismini parantez içinde “kahreden, yok eden” anlamları ile vermiştir. Yapılan açıklamalardan gücün, saltanatın ve kudretin bir sonucu olarak “helak”e ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Mefhumu muhalifinden bakıldığında böyle sınırsız bir güce karşı çıkanların akıbeti olan helak doğal bir netice olsa da kelimenin Arapça kullanımına uygun değildir.

Kelime Kur’ân’da en çok “kâhir” ve “kakhâr” formunda Allah’a nisbetle yer alınca bu isimlerin “esmâ” kitaplarında açıklamalarına bakmak bir zorunluk olmuştur. Böylelikle Türkçe tefsirlerde bu isimler çerçevesinde tesbit ettiğimiz anlam kaymasının esmâ kitaplarındaki görüntüsüne ulaşmak mümkün olacaktır.

⁶⁰ Bilmen, *Tefsir*, 3: 1564.

⁶¹ Bayraklı, *Tefsir*, 9: 420.

⁶² Taşcı, *Tefsir*, 2: 596.

⁶³ Yıldırım, *Tefsir*, 6: 2952.

⁶⁴ Yılmaz, *Tefsir*, 5: 155.

⁶⁵ Ateş, *Tefsir*, 4: 398.

⁶⁶ Küçük, *Tefsir*, 7: 140.

4. KELİMENİN ESMÂÜ'L-HÜSNÂ KİTAPLARINDA ANLAMLARI

Bu bölümde Türkçe kaleme alınmış Allah Teâlâ'nın esmâü'l-hüsnâsı ile ilgili çok sayıda kitabın birkaçından ilgilendiğimiz ism-i celili açıklayan örnekler sergileyip, ismin Türkçemizde nasıl tanımlandığını göstermeğe çalışacağız. Esmâü'l-hüsnâ kitaplarında yaygın olarak Tirmizî rivayetindeki esmâ listesi yer aldığından, bu rivayette geçen "Kahhâr" ism-i celili üzerinde duracağız.

Allah Teâlâ'nın "Kahhâr" ismi ile ilgili tanımlamalardan biri şöyledir: "Birine gâlip olmak, üstün olmak, yenilmez güce sahip olmak ve zorla istediğini yapmak anlamındaki "khr" kökünden türeyen "kâhir" kelimesi Allah'ın sıfatı olarak; gâlip gelen, zelil eden, istediğini yapan, üstün gelen, gücü herşeyi kuşatan, kuvvet ve kudretine güç yetirilmeyen, yaratıkları dilediği gibi yöneten, dilediğini yapmaktan hiçbir şey kendisini aciz bırakamayan, hükmeden anlamlarına gelir. Kahhâr kelimesi kâhir kelimesinin mübalağa şeklidir."⁶⁷ Bu tanımlama kelimenin Arapça anlamlarına uygun, doğru bir tanımlamadır. Aynı özellikleri taşıyan bir diğeri şöyledir: "Sözlükte "yenmek, üstün gelmek, zor kullanarak istediğini yapmak" anlamındaki kahr kökünden mübâlağa ifade eden bir sıfat olup "yenilmeyen, yegâne kudret ve tasarruf sahibi" demektir."⁶⁸ Sayıları oldukça kabarık Türkçe esmâ kitaplarında bu isim etrafında pek rastlanmayan bu iki olumlu örnekten sonra çoğunluğu teşkil eden diğer örneklere bakalım. Bunlardan biri şöyledir: "(Herşeye, her istediğini yapacak surette gâlip ve hâkim.) İsm-i şerif "kahr"dandır. Kahr, bir şeye onu hor, hakir veya mahv ve helak edebilecek surette gâlip olmaktır. Allahu Teâlâ Kahhâr'dır, her veçhile üstün ve daima gâliptir. Kuvvet ve kudretiyle her şeyi içinden ve dışından kuşatmıştır. Hiçbir şey O'nun ihatasından dışarı çıkamaz. O'na karşı her şe-

⁶⁷ İsmail Karagöz, *Esmâ-i Hüsnâ* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), 167.

⁶⁸ Bekir Topaloğlu, "Kahhâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24: 170.

yin boynu büküktür. Kahrına yerler gökler dayanamaz. Kahr ile nice ümmetleri ve milletleri mahv ve perişan etmiştir.”⁶⁹ İsmi parantez içi tanımı doğru olsa da açıklaması “helak” üzerinden yürümüştür. Daha önce de bahsi geçtiği üzere gâlibiyet mutlaka helaki gerektirmez. İkna ve tatmin yoluyla da mutlak gâlip ve hâkim olmak mümkündür. Fakat görüldüğü üzere gâlibiyet helak ile doğrudan irtibatlandırılmıştır. Yine ismin tanımlamasını Arapça aslına uygun yaptıktan sonra helak üzerinden yürüten şu örneğe bakalım. “El-Kahhâr; gâlip ve hâkim olan, yegâne güç sahibi ve gücüyle tüm tasarrufu elinde tutan, tek hakim ve hüküm sahibi olandır.....Kahr; bir şeye onu mahv ve helak edebilecek surette gâlip olmak demektir. Allah Teâlâ hazretleri, insanların sıkıntılarını giderme gücüne ve onların kalplerine ferahlık vermeye nasıl kadirse, onları büyük bir azabla kahretmeye de kadirdir. Aynı zamanda Allah’ın yardım ve desteği yine bu ismin hükmüyle gelir. El-Kahhâr’ın âfâktaki kitlesel helak edici etkisi yanında, kişilerin enfüslerinde, iç dünyalarında, aynı yıkıcı ve kahredici etkiyi halk eder ki insanlar kendilerini tek ve büyük görüp Rablik iddiasında bulunmasınlar.”⁷⁰ Bu açıklamalardan benzer bir diğerinde “kahr” kelimesi doğrudan helak anlamında kullanılmıştır. “Yegâne gâlip, asla yenilmeyen: Allah büyük kahredicidir. Düşmanları kahreder. Zalimler için kahredici olup, daima mazlumdan yanadır. Zalimlere bu dünyada fırsat verse bile ahirette kahredecektir. Bir kalbe Allah yerleştiği zaman o kalbin sahibinin nefsini kahrederek nefsin yanlışlıklarına set çekmiş olur. Bu sebeple “Kahhâr” ismi kötü şeylerin kahrı için işlediğinden, yüksek manalı bir isimdir.”⁷¹ Son örneğimizde ise “Kahhâr” isminin düşmanı yok eden tesirini ortaya çıkaracak formül açıklanmaktadır. Bu nedenle son derece enteresandır. “Bu ism-i celîl, kahr-ı a’dâ ve tezlil-i cebabire de kahhâr bir tesiri haizdir. Zulüm ve gadrinden ümmet-i Muhammed’in zarar gördüğü bir zalime dua etmek ve zalimi kahr ve

⁶⁹ Ali Osman Tatlısu, *Esmâü'l-Hüsna Şerhi* (İstanbul: Akçağ Yayınları, 1972), 65.

⁷⁰ Ahmet Ziyaettin Sulu, *Esmâü'l-Hüsna Tasavvufî Şerhi* (Merzifon: y.y. 2015), 117.

⁷¹ Ayşegül Erdoğan, *Elifden Yansımalar* (b.y.: Düzey matbaacılık, ts.), 57-58

tedmîn yani mahv u helak etmek istenirse tam bir taharet ve tam bir itikat, kat'i bir inanışla bir تنها mahalle bilhassa gece yarısından sonra çekilerek diz üstü oturulur ve zalimin ıslah olması, şayet ıslah olmazsa mahv u helak olması için niyet edilerek 356 defa “Allahümme ya Kahhâr” okunduktan sonra “Ya Rabbe'l-Azim! Eğer şu zalim zulmünden döner, halleri ıslah olur ise onu muvaffak buyur, eğer zulmünde ısrar ederse onu “Kahhâr” isminle kahreyle” diye beddua edildiğinde o zalim biiznillahi Teâlâ helak olur.”⁷²

Bu örnekler “Kahhâr” ism-i celîlinin Türkçe telif eserlerde nasıl anlamlandırıldığını anlamamız için yeterlidir. Çoğunluk ismin tanımını Arapça aslına uygun verse de açıklamasını “helak etme” üzerinden yapmıştır. Sadece Türkçe özgün eserlerde değil çevirilerde de aynı vurgu söz konusudur. Gazzâlî, esmâ ile ilgili kitabında, her ne kadar nefsin yok edilmesine bağlasa da “kahhâr” isminin öldürücü özelliğinden bahseder. “O, O'dur ki, düşmanlarının belini kırar. Böylece, öldürmek ve zelil etmek suretiyle onları kahreder. Hatta hiçbir varlık yoktur ki, O'nun kahrının ve kudretinin altında pusmuş, kudret pençesinde aciz kalmış olmasın.” Kulların, Allah'ın Kahhâr isminden nasib alanları, kendi düşmanlarını kahredenlerdir. İnsanoğlunun düşmanlarının azılsı iki yanı arasındaki nefsi-dir....⁷³ Abdülkerim Kuşeyrî'de de ölüm vurgusu vardır. “Yaratıkları hususundaki iradesi, ister yarattıkları kaçsınlar ister kabul etsinler, ister razı olsunlar ister kerih görsünler gerçekleşen baskın iradedir... Bil ki Allah Sübhânehu ve Teâlâ kullarının bütününlü ölümle egemenliği altına almıştır. Ölümden ne bir melek-i mukarreb ne de bir nebiyy-i Mürsel kurtulabilir. Mahlukların buğdayı ve yaratılmışların bütününlü kuvvetleri O'nun katında helak olmuştur.”⁷⁴

Sözün özü “Kahhâr” ismine Arapça'da verilen anlam çerçeve-

⁷² İsmail Çorbacı, *Esmâü'l-Hüsnâ'nın 99 Sırrı* (Ankara: Tutku Yayınevi, 2015), 63.

⁷³ Gazzâlî, *İlahi Ahlak*, çev. Yaman Arıkan (İstanbul: Uyanış Yayınevi, 1983), 165. Diğer bir çeviri için bk.: Gazzâlî, *Esmâ-i Hüsnâ*, terc. M. Feriât (İstanbul: Feriât Yayınevi, 1972), 103.

⁷⁴ Abdülkerim Kuşeyrî, *O'nun Güzel İsimleri*, trc. Cevher Caduk (İstanbul: Harf Yayınevi, 2012), 65.

sini koruyan esmâ kitaplarının az sayıda olsa da mevcut olduğunun hakkını teslim ederek şunu tespit edebiliriz: “Kahhâr” ismi genellikle Türkçe esmâ kitaplarında ve çeviri eserlerde Allah Teâlâ’nın öldürücü gücü yönüyle açıklanmıştır. İsmın çerçevesi hep bu yönde açıklamalarla genişlemiş, ismin Arapça’da geçerli “mutlak gâlip” anlamı “mutlak helak eden”e dönüşmüştür. Oysa ki ulaşabildiğimiz Arapça esmâ kitaplarında “Kahhâr” ismi idare etme/hükmetme,⁷⁵ gâlip olma⁷⁶ üzerinden açıklanmaktadır. Kelimenin Türkçe’de uğradığı anlam kaymasında bu isim çerçevesinde yapılan yorumların etkisi de farklı bir araştırma konusu olabilir.

SONUÇ

“Khr” kökünün Arapça lügatlerde karşılığı “gâlip olma” olarak verilmektedir. Bazı lügatlerde buna ek “tezlil (küçük düşürme)” ve “icbâr (zorla yaptırma)” anlamları da vardır. Türkçe lügatlerin daha eski olanlarında “gâlip olma” anlamı “helak/mahv etme vb.” ile denk anlamlı olarak yer almıştır. Daha güncel sözlüklerde “gâlip olma” anlamının kaybolduğunu, yerini ise “helak/mahv etme vb.”nin aldığını görürüz. “Helak/mahv etme vb.” bu kelimenin Arapça anlamları içinde yoktur. Kelime Türkçe’de ayrıca “çok üzme”/“çok üzülme” anlamlarında ve beddua olarak kullanılmaktadır.

Türkçe sözlüklerde saptadığımız bu anlam kaymasının Türkçe meâlleri ufak nüansların dışında pek etkilemediği anlaşılmaktadır. Fakat tefsirlerde aynı durumu göremiyoruz. Erken ve geç dönem Arapça tefsirlerde kelime lügatlerdeki anlamı ile bir değişikliğe uğramadan tefsir edilirken Türkçe tefsirlerin bazılarında kelimenin Türkçe’de kazandığı anlamlar etkili olmuştur. Bu etkiyi en fazla esmâ kitaplarında görürüz. Türkçe esmâ kitaplarında Allah’ın güzel

⁷⁵ Abdullah b. Muhammed el-Ensari, *Dakıku’l-İşârât ila Meâni’l-Esmâ ve’s-Sıfât* (Beyrut: Daru’l-Cenân, 1988), 126; Gazzâlî, *el-Maksadu’l-esnâ şerhi esmâillâhi’l-hüsnâ* (Dimeşk: y.y., 1999), 63-64.

⁷⁶ Muhyiddin el-Kafiyeci, *el-Esmâü’l-Hüsnâ*, thk. Ahmed Receb Ebü Salim (Beyrut: Daru’l-kütübü’l-ilmıyye, 1971), 103-104; Es-Seyyid Huseyn el-Hemedâni ed-Derdûd Âbâdî, *Şerhu’l-Esmâü’l-Hüsnâ* (İran: İntişârât Beydâr, 1426), 150-151; İbn Berrecân, *Şerhu Esmâü’l-Hüsnâ* (Beyrut: Daru’l-kütübü’l-ilmıyye, 1971), 157-161;

isimleri arasında yer alan “Kâhir” ve “Kahhâr” isimlerinin açıklaması Allah'ın sınırsız kudreti ve mutlak gâlibiyetinin olumsuz neticeleri üzerinden yapılmış, bu isimler “mutlak gâlip olan” anlamından “mahv ve helak eden”e dönüşmüştür.

Kaynakça

- Ağakay, Mehmet Ali. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1959.
- Akdemir, Salih. *Son Çağrı Kur'ân*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004.
- Altuntaş, Halil - Şahin, Muzaffer. *Kur'ân-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Atay, Hüseyin - Kutluay, Yaşar. *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1985.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*. 12 Cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2006.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*. 20 Cilt. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2013.
- Beyzâvî, Nâsırüddin Ebû Saîd Ebû Muhammed Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't- turâs el-ilmî, 1418/1998.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Bulaç, Ali. *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2015.
- Çantay, Hasan Basri. *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. İstanbul: Milsan Basın Sanayi Anonim Şirketi Web Ofset Tesisleri, 1985.
- Çelik, Mehmet Vehbi Efendi. *Büyük Kur'ân Tefsiri (Hülâsat'ül-beyan fî tefsîr'il-Kur'ân)*. 16 Cilt. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966.
- Çorbacı, İsmail. *Esmâü'l-Hüsna'nun 99 Sırrı*. Ankara: Tutku Yayınevi, 2015.

- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru'l-hadîs*. 10 Cilt. Kahire: Dâru ihyâi'l- kütübi'l-ilmiyye, 1383/1963.
- Derdûd Âbâdî, Es-Seyyid Huseyn el-Hemedânî. *Şerhu'l-esmâü'l-hüsnâ*. İran: İntişârât beydâr, 1426.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*. Ankara: Doğu Ltd. Şti. Matbaası, 1970.
- Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. 11. Baskı. B.y.: İz Yayıncılık, 1996.
- Ensarî, Eş-Şeyh Abdullah b. Muhammed. *Dakîku'l-işârât ila meâni'l-esmâ ve's- sıfât*. Beyrut: Daru'l-Cenân, 1988.
- Esed, Muhammed. *Kur 'ân Mesajı (Meâl-Tefsir)*. Trc. Cahit Koytak – Ahmet Ertürk. 3 Cilt. İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.
- Erdoğ, Ayşegül. *Elifden Yansımalar*. B.y.: Düzey matbaacılık, ts.
- Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd. *Meâni'l-Kur'an*. Thk. Ahmed Yusuf en-Necâti-Muhammed Ali en-Neccâr -Abdülfettâh İsmâil Şelebî. 3 Cilt. Mısır: Dâru'l-Mısriyye li't-Te'lif ve't-Terceme, ts.
- Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Ğâmûsü'l-muhît*. “Khr”. Beyrut: Müessetü'r-risâle littab'ati ve'n-neşri ve't-tevzî', 1426/2005.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *el-Maksadu'l-esnâ şerhi esmâillâhi'l-hüsnâ*. Dımeşk: Matbaatü's-sabâh, 1999.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *Esmâ-i hüsnâ*. Trc. M. Ferşat. İstanbul: Ferşat Yayınevi, 1972.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *İlahi Ahlak*. Trc. Yaman Arıkan. İstanbul: Uyanış Yayınevi, 1983.
- Gölpınarlı, Abdalbaki. *Kur'an-ı Kerim ve Meâli*. İstanbul: Elif Kitapevi, 2007.
- İbn Âşûr, Muhammed b. Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tunusiyye lin-neşri, 1984.
- İbn Berrecân. *Şerhu esmâü'l-hüsnâ*. Beyrut: Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1971.

- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Thk. Muhammed Huseyn Şemsüddîn. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Kütübü'l-İlmiyye, 1419/1999-2000.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî. *Sünenu İbn Mâce*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-Arab*. 3 Cilt. 3:180. Beyrut: Dâru İisani'l-Arab, ts.
- İsfehânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. "Khr". *el-Müfredât*. Thk. Muhammed Halil Aytânî. Beyrut: Dâru'l-Mârife, 2010.
- İsfehânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *Müfredât*. Trc. Yusuf Türker. İstanbul: Pınar Yayınları, 2007.
- İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'an Kelime Meâli*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2010.
- İşler, Emrullah. "Fitne Katilden Beter mi?". *İslâmiyât* 2/2 (Nisan – Haziran 1999): 137- 153.
- İşler, Emrullah. "Secde" Kelimesi ve Türkçe'ye Çeviri Sorunu". *İslâmiyât* 1/3 (1998): 105 – 115.
- Karagöz, İsmail. *Esmâ-i Hüsnâ*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Kâfiyeci, el-İmâmu'l-Allâme Muhyiddîn. *el-Esmâü'l-hüsnâ*. Thk. Ahmed Receb Ebû Salim. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1971.
- Komisyon. *el- Mu'cemu'l-Arabiyyu'l-esâsî*. B.y.: el-Munazzametü'l-Arabiyye li't-terbiyeti ve's- sekafeti ve'l-ulûm, ts. Komisyon. *Mu'cemu'l-vasît*. İstanbul: y.y., ts.
- Komisyon. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.
- Kuşeyrî, Abdülkerim. *O'nun Güzel İsimleri*. Trc. Cevher Caduk. İstanbul: Harf Yayınevi, 2012.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'an*. Kahire: Dâru'l-ilm, 1986.
- Küçük, Ali. *Besâiru'l-Kur'an*. Konya: Adım Matbaacılık, 2013.

- Ma'lûf, Luvis. *el-Müncid fi'l-luga ve'l-a'lâm*. Beyrut: Dâru'l-meşrik, 1986.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Tefsîru'l-Mâturîdî/Te'vilâtu ehli's-sünne*. Thk. Mecdî Bâsilum. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2005.
- Muhammed Fuâd b. Abdilbâkî b. Sâlih el-Mısri. *el-Mucemu'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'an*. İstanbul: y.y., 1984.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebü'l-Hasen. Mukâtil b. Süleymân b. Beşir el-Ezdî el-Belhi . *Tefsîru Mukâtil b.Süleyman*. Thk. Abdullah Mahmut Şehhâte. 5 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-turâs, 1423/2003.
- Özek, Ali – Karaman. Hayrettin - Dönmez, İbrahim Kâfi - Çağırıcı, Mustafa – Gümüş, Sadrettin -Turgut, Ali. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an-ı Kerim Meâli*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1994.
- Parlıyan, Abdullah. *Kur'an-ı Kerim ve Özlü Tefsir*. Konya: Konya Kitapçılık, 2014.
- Polat, Fethi Ahmet. "Tefsirin Güncel Sorunları ve Örnek Türkçe Meâller." *Tefsir*. Ed. M. Akif Koç. 1:228-264. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- Râzî, Ebu Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-gayb/et-Tefsîru'l-kebîr*. 3. Baskı. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't- Turâs el-İlmî, 1420/2000.
- Reşîd Rızâ, Muhammed. *Tefsîru'l-menâr*. 12 Cilt. Mısır: el- Hey'etü'l-Mısriyyetu'l- Âmme, 1410/ 1990.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-tefâsîr*. 3 Cilt. Kahire: Dâru's-Sâbûnî, 1997.
- Sâmi, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdâm Matbaası, 1317/1899-1890.

- Sulu, Ahmet Ziyaettin. *Esmâü'l-hüsnâ Tasavvufî Şerhi*. Merzifon: y.y. 2015.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 24 Cilt. B.y.: Müessesetu'r-Risale, 1420/2000.
- Taşcı, Hüseyin. *Kur'an-ı Kerim'in Rivayet ve Dirayet Tefsiri*. 5 Cilt. İstanbul: Ravza Yayınları, 2015.
- Tatlısü, Ali Osman. *Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi*. İstanbul: Akçağ Yayınları, 1972.
- Tekin, Ahmet. *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru*. İstanbul: Kalam Yayınları, 2006.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *Sunenu't-Tirmizî*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981.
- Topaloğlu, Bekir. "Kahhâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24:169-170. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Yavuz, Ali Fikri. *Kur'an-ı Kerim ve Meâli Âlisi*. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1979.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli*. haz. Kasım Yayla, İstanbul: Merve Yayınları, ts.
- Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*. 11 Cilt. İstanbul: Anadolu Yayınları, ts.
- Yılmaz, Hakkı. *İşte Kur'an*. 8 Cilt. İşaret Yayınları. İstanbul: y.y., 2008.

The Semantic Shift in the Root Qhr, and Its Reflection on the Meaning and Commentary of the Holy Qur'ān

Summary

The translation of the Qur'ān into Turkish raises several problems. One of these problems is the semantic restriction of Arabic words when they are subjected to translation into Turkish. Although this is a sufficient reason that causes some important complications but it is not the case in the translation of the root “qhr”. This word has gained both new meanings in Turkish and new senses which differ from the current meaning in Arabic. This is called a semantic shift and has a significant effect on Qur'ān translations and commentaries. The aim of this essay is to detect the size of this effect by revealing meanings that the root “qhr” has been ascribed in Turkish different from the original meanings in Arabic. First, both Turkish and Arabic dictionaries have been scanned to ascertain divergent meanings of this word. In Arabic dictionaries, response of “qhr” is “being in the ascendant”. Some of those dictionaries give two additional meanings, which are “humiliation” and “constraint/forcing somebody to do something”. Ancient Turkish dictionaries have chosen the first meaning and have taken it as synonymous with “destruction”. In current dictionaries, on the other hand, “being in the ascendant” have totally got lost and only the word “destruction” is given as the meaning of the root “qhr”. However, “destruction” is not among the Arabic meanings of “qhr”. Besides, in Turkish, the word has taken a new meaning as “to be afflicted” and is also used as a curse.

The verb clause of “qhr” appears only in one place in the Qur'ān, in the 9th verse of the sūra al-Ḍuḥā: “Therefore, treat not the orphan with harshness”. Similarly, only one time it is used in plural noun form to refer the pharaoh and his followers, in the 127th verse of the sūra al-A'rāf: “Said the chiefs of Pharaoh's people:[...] ‘we have over them (power) irresistible’”. Apart from these, the word is used eight times in noun form; two of them are in the form of

"qāhir" and six are in the form of "qahhār" which refers to Allah himself. Both noun versions are in the form of present participle. "Qāhir" is used in the 6th and 18th verses in such a context that describes holy benediction, power and Providence. On the other hand, all the words "qahhār" come after another holy name: "Wāḥid". In four verses, the contexts are shirk; it is harshly criticized and tawḥīd is recommended to people. The rest two verses describe the apocalypse.

In this study, seventeen different Turkish translations of Qur'ān are used. The root "qhr" is examined throughout all these books and it is noticed that the semantic shift has not much affected Turkish translations. Then it is detected what kinds of meanings modern and classical Arabic commentaries give to the word in order to see if there has been a semantic shift. In fact, it is founded that there are not any kind of increase or decrease in meanings of the root "qhr" in the Arabic commentaries. Then Turkish original commentaries are examined from the same aspect. It is seen that there are semantic shifts in some books. These shifts center upon the commentaries on "Qāhir" and "Qahhār", both of which are the names of Allāh. This obliges us to examine "al-asmā' al-ḥusnā" books, to see the effects of the semantic shift. Such a shift appears obviously in most of those books except for a few.

Keywords: Commentary of Qur'ān, semantic shift, qhr root, Qahhār, qāhir.